

УДК 341.655

Гонак І.М.,
аспірант* кафедри міжнародної економіки
Тернопільський національний економічний університет

ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ КРАЇН В УМОВАХ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»

Honak I.M.,
graduate student at the department of international economy
Ternopil National Economic University

ECONOMICAL SANCTIONS AS A TOOL OF INFLUENCE ON THE FOREIGN POLICY OF THE COUNTRIES IN THE CONDITIONS OF “HYBRID WARFARE”

Постановка проблеми. Економічні санкції здійснюють великий вплив на економічну та політичну складові державної політики будь-якої держави. В останнє десятиліття країни все частіше вдаються до використання непрямих економічних методів протистояння. Для української держави це актуально в умовах зростання напруженості економічних відносин між Україною та Росією в останні роки, що вимагає більш ґрунтовного дослідження аспектів цього впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню даної проблематики присвятили свої праці такі науковці: Кириченко О. [1], Васюренко О. [2], Гурвич Е. [3], Загашвілі В. [4], Мочерний С. [5], Козак Ю.Г., Логвінова Н.С., Ржепішевський К.І. [8], Бутинець Ф. [9], Тувакова Н. [10], Шаров О. [11], Шемчушенко Ю. [12] та інші. Проте, тематика є новою, тому потребує поглибленого вивчення особливостей впливу економічних санкцій на економіку Росії у форматі сучасних україно-російських відносин.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо вивчення особливостей дії міжнародних економічних санкцій на економіку Росії.

Основним завданням статті є обґрунтування впливу економічних санкцій на зміну зовнішньої політики Росії в умовах гібридного впливу її на Україну.

Об'єктом статті є міжнародні економічні санкції.

Предметом статті є політико-економічні відносини, що виникають в умовах впливу міжнародних економічних санкцій на економічний потенціал Росії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах немає глобальної ефективної архітектури безпеки і деякі країни, забезпечуючи власні інтереси, вдаються до порушення норм міжнародного права та принципів суверенітету інших країн. Однією із країн, яка ставить під загрозу досягнуті напрацювання світової спільноти у галузі миру та безпеки, в останні роки стала Росія.

Через відсутність достатньої кількості матеріальних та людських ресурсів для ведення широкомасштабних традиційних воєн з метою отримання контролю над територіями, економічним та політичним простором сусідніх держав, а також, щоб зменшити видимість своєї прямої участі у військових конфліктах, Росія проводить проти сусідніх країн так звані «гібридні війни».

Співробітник центру стратегічних досліджень при Університеті національної оборони (США) Ф. Гофманн розглядає гібридну війну як «повний арсенал різних видів бойових дій, включаючи конвенційні можливості, іррегулярні тактику та формування; терористичні акти (в тому числі безглузде насильство й примус) і кримінальний безлад» [16].

За твердженням підполковника корпусу морської піхоти США У. Немета, гібридна війна – це «сучасний вид партизанської війни», який «об'єднує сучасні технології та сучасні методи мобілізації» [18].

Д. Кілаллен, автор книги «Випадкова герилья» («The Accidental Guerilla»), стверджує, що гібридна війна – це краще визначення сучасних конфліктів, але підкреслює, що вона є комбінацією партизанської та громадянської воєн, а також заволодіння і тероризму [17, р. 4–6]. Проте, слід зазначити, що до цієї комбінації варто додати ще й механізми руйнування правового й економічного поля держави. В українському випадку спробами і засобами руйнування правового поля є вимоги змінити Конституцію України в частині зміни державного устрою з унітарного на федеративний, надати

* Науковий керівник: Іващук І.О. - д.е.н., професор, професор кафедри міжнародної економіки Тернопільського національного економічного університету

«особливий» («автономний» або «майже незалежний» - прим. автора) статус окремим районам Донецької і Луганської областей, всупереч національному законодавству та міжнародним конвенціям амністувати терористів і кримінальних злочинців, проводити місцеві вибори на окупованих територіях за «особливими» правилами на основі «особливого закону» та інші механізми. Руйнуванням економічного поля є різні тарифні та нетарифні обмеження у двосторонній торгівлі, маніпуляція із цінами на природний газ для України, вплив на українських трудових мігрантів, які працюють у Росії, руйнування економічного потенціалу на тимчасово окупованих територіях (в тому числі, вивезення обладнання із високотехнологічних і стратегічних підприємств до Росії), експлуатація трудових, економічних та природних ресурсів на тимчасово окупованих територіях в інтересах Росії (незаконний видобуток вугілля на Донбасі та видобуток природного газу на чорноморському шельфі виключної економічної зони України поблизу Кримського півострова).

Н. Фрейер з Центру стратегічних і міжнародних досліджень (Сполучені Штати Америки) розглядає чотири загрози гібридної війни: 1) традиційні; 2) нестандартні; 3) тероризм і 4) підривні, коли використовуються технології для протидії перевагам у військовій силі [15].

Міжнародне співтовариство проігнорувало відторгнення від Молдови і Грузії частин їхніх територій, які, нібито, стали «незалежними», але відреагувало на неприховану анексію частини української території. Анексія Автономної Республіки Крим в Україні та юридичне прийняття півострова до складу Російської Федерації стало офіційним відкритим порушенням основних норм міжнародного права, неприпустимим у XXI столітті. Тому держави світу, які поки що безпосередньо не страждають від агресії Росії, вважають своїм обов'язком захистити основи міжнародного права і ввести обмежувальні заходи проти порушника міжнародного законодавства щодо непорушності європейських кордонів після Другої світової війни.

Непорушність державного кордону – загальновизнаний принцип міжнародного права, що забороняє будь-які територіальні посягання, односторонні зміни державного кордону на місцевості та перетинання кордону всупереч відповідним міжнародним договорам і національному законодавству [13, с. 146]. Закріплено цей принцип у Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975. Положення акта вказує на визнання існуючих кордонів, які відповідають вимогам міжнародного права, відмову від будь-яких територіальних претензій один до одного, визнання недопустимості будь-яких інших посягань на кордон, в тому числі погрози силою чи її застосування [13, с. 146].

Принцип непорушності державного кордону задекларований і у Конституції України, зокрема у статті 2, де зазначено, що «територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою» [7]. Недоторканість території України означає, що інші держави зобов'язані утримуватися від будь-яких посягань на територію суверенної держави Україна.

Проте, принцип «непорушності кордонів» був не єдиним порушенням у 2014 р. принципом із Заключного акту. Порушені принципи [12, с. 473]: із викраденням громадян України із території України порушений принцип суверенної рівності і поважання прав; задля поступок України у мінському процесі порушується принцип незастосування сили чи погрози силою; під час анексії Криму порушений принцип територіальної цілісності держав; із вторгненням на Донбас порушений принцип мирного врегулювання спорів; із введенням цензури та заборони на протест і діяльність українських партій та перешкоджання діяльності релігійних конфесій на окупованих територіях порушений принцип поважання прав та основних свобод, включаючи свободу думки, совісті, релігії і переконань; із «витисканням» проукраїнських громадян із окупованих територій порушений принцип рівноправності і права народів розпоряджатися своєю долею; порушивши зобов'язання по Будапештському меморандуму, було порушено принцип сумлінного виконання зобов'язань за міжнародним правом.

Одним із найефективніших засобів стримування держав від намірів порушити міжнародне законодавство та свої міжнародні зобов'язання є не тільки військові, а економічні та правові технології протистояння, однією з яких є міжнародні санкції.

На думку Л.М. Стрельбицької, «санкції у міжнародному праві – це засоби примусового впливу, що застосовуються міжнародним співтовариством (міжнародними організаціями) до держави у разі порушення нею своїх міжнародних зобов'язань або норм міжнародного права» [14, с. 427].

Застосування санкцій проти держави, відповідальної за міжнародне протиправне діяння, можливе у формі індивідуальної або колективної самопомоги (англ. self-help), яка покладається на самі держави. Самопомога – це дії потерпілої держави у відповідь (англ. retaliatory) з метою спонукати державу, відповідальну за міжнародне протиправне діяння, виконати її зобов'язання відповідно до міжнародного права, тобто санкції є здійсненням права потерпілої держави на притягнення до відповідальності держави, яка порушила свої зобов'язання щодо неї або порушила права третіх держав, в яких виражається їх спільний інтерес. Останнім часом щодо дій держав у відповідь вживається термін «контрзаходи» (англ. counter-measures) [14, с. 425].

Розвиток міжнародного права зумовив виникнення принципу, згідно з яким міжнародне співтовариство у складі всіх держав має юридичний інтерес щодо дотримання певних основних норм міжнародного права. І порушення таких норм є порушенням *erga omnes* (лат. *erga omnes* – такий, що поширюється на всіх). Цей принцип може застосовуватися до самопомоги поширенням концепції «жертви порушення» на все міжнародне співтовариство держав, де норма має характер *erga omnes*.

Стосовно таких випадків визначається наявність спільного інтересу для підтримання порушених принципів. Тому держава, яка безпосередньо не страждає від несправедливості також має право на контрзаходи проти держави правопорушниця [14, с. 426].

Згідно позиції О. Шарова, «санкції, які застосовуються у практиці міжнародних відносин, можна поділити на: «1) дипломатичні санкції – відкликання (висилання) посла або припинення переговорів; 2) фінансові санкції – припинення надання фінансової допомоги, заборона або ускладнення надання міжнародних кредитів, замороження фінансових активів; торгівельні санкції – обмеження експорту та імпорту, торговельне ембарго; 4) «розумні» (індивідуальні) санкції – замороження активів або заборона на пересування (в'їзд) щодо окремих компаній або осіб» [11, с. 167].

Таким чином, санкції чинні за умови нарощування країнами військового потенціалу і залишаються дієвим інструментом відновлення статус-кво у стосунках із країною, що порушує принципи міжнародного права. Так, країни, економічні та військово-політичні блоки вводять проти держави-суперника індивідуальні, дипломатичні, торговельні та фінансові санкції: ембарго на експорт чи імпорт окремих груп товарів (заборона експорту чи імпорту нафти, газу, добрив чи іншого критично-важливого товару чи групи товарів, заборона співпраці у різних галузях (наприклад, заборона військово-технічного співробітництва чи заборона на постачання високотехнологічних товарів, чи комплектуючих)). Світова практика підтверджує, що якщо ввести величезний об'єм санкцій одночасно, то це може викликати непередбачувану реакцію з боку економічного суперника (наприклад, потужні санкції проти мілітаристської Японії на початку сорокових років минулого століття не зупинили загарбницьку політику японського уряду у азійсько-тихоокеанському регіоні, а призвели до ще більшої інтенсифікації військових дій японцями, кульмінацією яких став початок повномасштабної війни із США з нападом на Пьорл-Харбор (військово-морську базу Тихоокеанського флоту США)).

Тому на даний час економічні та політичні обмеження (зокрема, санкції) вводять поступово, зменшуючи тим самим градус потенційної відповіді. Таку технологію найчастіше узагальнюють під умовною назвою «Операція «Анаконда». Принцип стримування та дії західних санкцій простий і вже відпрацьований, бо тактика «Анаконди» використовувалась економічно розвинутими демократичними країнами для стримування тоталітарних режимів Ірану, КНДР, Куби і СРСР.

Росія розпочала політику знищення української державності із часу проголошення незалежності України у 1991 р. Так, постійні торговельні війни, підтримка сепаратистських рухів та намагання анексувати Крим ще у 1993-1994 рр., підтримка криміналізованих та проросійських політичних рухів у їх боротьбі за політичну та економічну владу в Україні, економічна і культурна експансія, приниження національної гідності українців у засобах масової інформації, книгах та фільмах носили безперервний і безпрецедентний характер.

Події останніх років у формі відкритої агресії потребували нових методів протидії з боку не лише України, але й світу. Тактика «Анаконди» для стримування експансіоністської економічної та військової політики Росії була запроваджена на початку 2014 р. після анексії Криму військами Російської Федерації.

Міжнародні санкції проти Росії, направлені на зупинення агресії проти України, підтримали понад сорок країн – Австралія, Канада, Нова Зеландія, Норвегія, Сполучені Штати Америки, Швейцарія, Японія та країни Європейського Союзу, а також Парламентська асамблея Ради Європи.

Передбачалося поступове введення санкцій за схемою – кожен наступний обмежувальний захід вводиться тоді, коли попередній спрацював і відпрацював свій стримувальний потенціал. Перший етап санкцій вступив у дію 6 березня 2014 р. На цьому етапі санкцій Європейський Союз призупинив переговори із російськими партнерами про пом'якшення візового режиму та нової угоди про партнерство, під санкції потрапила група із більш ніж десяти високо посадовців, призупинили процес підготовки до майбутнього саміту G8, в якому мала брати участь Російська Федерація. Це був перший чіткий сигнал про недопустимість проведення агресивної політики у Європі.

Разом з тим Росія продовжила агресивні дії щодо України і 17 березня 2014 р. міністри закордонних справ країн-членів ЄС прийняли рішення перейти до другого етапу санкцій і ввели обмеження у вигляді заборони на в'їзд і заморожування активів 21 російського та кримського посадовців. Список чиновників, що потрапили до санаційного списку, досяг 33 осіб.

Далі до введення візових та економічних санкцій долучилася Японія та Австралія, США.

Так, США 20 березня 2014 р. розширили список громадян Російської Федерації, яким заборонено в'їзд на свою територію і чиї активи на території країни заморожені. Наступними санкції підтримали Канада, Нова Зеландія і Велика Британія.

28 квітня 2014 р. США ввели додаткові санкції проти семи депутатів Державної Думи Російської Федерації і заморозили активи сімнадцяти компаній, які наближені до керівництва держави-суперника, було заборонено постачання високотехнологічних товарів подвійного призначення.

28-29 квітня 2014 р. до американських санкцій приєдналися Європейський Союз, Канада та Японія. Список Канади включав додатково дві російські фінансово-кредитні організації – «Росенергобанк» та «Експобанк».

Третій етап санкцій розпочався у липні 2014 р., коли США ввели перші санкції щодо ключових секторів російської економіки, зокрема під санкції потрапили нафтова компанія «Роснафта», газова

компанія «Новатек», державні банки Газпромбанк та Зовнішекономбанк, лідери оборонно-промислового комплексу Росії – концерн «Калашніков», науково-виробниче об'єднання «Базальт», «Уралвагонзавод», Конструкторське бюро Приладобудування, НПО Машинобудування, КРЕТ, «Сузір'я», корпорації «Алмаз-Антей» та «Іжмаш».

Така ініціатива США щодо обмежувальних заходів була підтримана ЄС, зокрема Європейському банку реконструкції і розвитку було доручено припинити фінансування нових проектів у Російській Федерації, а Європейському інвестиційному банку – призупинити програми співпраці.

Черговим кроком у запровадженні санкцій стала відмова США підтримувати проекти Світового банку в Росії та введення обмеження на експорт товарів та технологій для російських нафтових проектів, американським компаніям та фізичним особам заборонено надавати позики Сбербанку, Банку Москви, Газпромбанку, Россельхозбанку, ВЕБ та ВТБ на термін понад 30 днів. Під санкції підпали підприємства нафтової, газової, оборонної промисловості. Також заборонена участь компаній США у глибоководних, арктичних і сланцевих проектах у Росії, позбавили Російську Федерацію торговельних преференцій у зовнішній торгівлі між країнами. У свою чергу ЄС прийняв санкції щодо енергетичного та фінансового секторів, товарів військового та подвійного призначення, заборонив організацію боргового фінансування трьох основних російських паливно-енергетичних компаній «Роснафти», «Транснафти» та «Газпромнафти», ввів заборону на організацію боргового фінансування для трьох найбільших оборонних концернів та обмеження для дев'яти оборонних концернів, яким заборонялися поставки технологій подвійного призначення. Федеративна Республіка Німеччини призупинила дію угоди про постачання озброєння для військового тренувального табору в Росії. Ізраїль припинив співробітництво з Росією на постачання нових безпілотників. Уряд Канади ввів санкції проти кількох банків, суднобудівної корпорації та лоукостера. Швейцарія ввела санкції проти деяких банків. У сфері оборонно-промислового комплексу, фінансовій та нафтогазовій сфері санкції ввела Австралія. Такі санкції вводилися країнами безперервно до грудня 2014 р.

Разом з тим, введення обмежувальних заходів не вирішувало питання протистояння між Україною та Росією, невиконання зобов'язань, взятих Росією під час мінських угод у лютому 2015 р. спричинили введення нових санкцій. У кінці червня 2015 р. додаткові санкції ввели Канада, США та інші країни.

Зберігаючи політику нейтралітету, у червні 2015 р. до санкцій приєднався Китай (основний зовнішньополітичний і економічний союзник Росії у світі). Зокрема, офіційно не приєднуючись до обмежень, введених США та ЄС, більшість кредитних організацій КНР відмовилися проводити операції з російськими банками та фінансувати взаємну торгівлю. Така обмежувальна політика країн світу безперечно стала суттєвим дестабілізуючим чинником для російської економіки.

Так, у структурі зовнішньої торгівлі Росії на країни Європейського Союзу до введення обмежень припадало біля половини експорту та імпорту. Росія експортувала сировинні товари, зокрема газ та нафту, тому Україна та країни ЄС об'єднали спільні зусилля для подолання енергетичної залежності від російських енергоресурсів. Саме тому збільшилось постачання природного газу із Норвегії – обсяги постачання норвезького природного газу на ринки ЄС перевищили обсяги газу із Росії – та скрапленого газу із Катару, заплановані поставки скрапленого природного газу із США. За спільною домовленістю між країнами Європейського Союзу та Україною було організовано реверс дешевшого природного газу на українську територію з європейського ринку через газопроводи із Угорщини та Словаччини, нівелюючи тим самим енергетичну газову залежність України від Російської Федерації.

Щодо структури імпорту, то із Європейського Союзу Росія імпортувала готові вироби, продовольчі та хімічні товари, машини, устаткування, вузли, деталі та інше високотехнологічне обладнання. Під заборону потрапив експорт на російський ринок багатьох товарів, серед яких в основному товари військового та подвійного призначення, багато виробництв стратегічних ресурсів – комплектуючих для нафтових вишок і газових родовищ та інших високотехнологічних виробництв.

Суттєвий вплив введення санкцій мало на інвестиційну привабливість російської економіки, що підтверджується скороченням прямих іноземних інвестицій та інших фінансових ресурсів із країн-членів ЄС. Після впровадження санкцій російський бізнес втратив можливість кредитуватись на основних міжнародних фінансових ринках та втратив привабливість для іноземних партнерів – інвестори остерігаються розповсюдження санкцій на себе і згортають співробітництво з російськими бізнес-партнерами.

Економічні санкції та падіння цін на сировинні ресурси на світових ринках призвели до двократної девальвації російського рубля від 30-32 рублів за долар США до 60-70 рублів за долар США. З березня 2014 р. падіння вартості рубля склало приблизно 50% щодо долара США, а гривня втратила 65% вартості щодо долара США. За прогнозами аналітиків, уже найближчим часом може наступити момент, коли російський рубль випередить українську гривню у швидкості девальвації. І відбудеться це на відмітці приблизно 100 російських рублів за долар США.

Зазначимо, що російські економісти та урядовці вважали слабкий рубль конкурентною перевагою, адже дешева національна грошова одиниця стимулюватиме експорт і підвищить внутрішнє споживання вітчизняної продукції.

Обмеження економічних можливостей країни, що порушує норми міжнародного права, здійснюється не тільки засобами прямого впливу, а й опосередкованого. Для ослаблення фінансової

могутності Росії імпортери та експортери нафти організували планомірне зниження ціни на цей сировинний ресурс. Зокрема, ціни на нафту зменшились із 110-120 доларів США за барель у 2014 р. до 30-60 доларів США за барель у 2016 р. Договір з Іраном і зняття з нього традиційних санкцій вплинули на ціну у бік зменшення ще на 10-15 доларів США за барель нафти. Враховуючи, що собівартість видобутку та транспортування до кордону нафти у Росії складає приблизно 15-30 доларів за один барель, експорт нафти із Росії втрачає економічний сенс і практично призводить до збитковості нафтового бізнесу для російських експортерів.

За умови продовження Росією експансіоністської політики, економічно розвинуті країни можуть посилити санкції і навіть відключити країну-суперника від SWIFT (SWIFT – автоматизована система здійснення міжнародних грошових розрахунків і платежів із використанням комп'ютерів і міжбанківських комунікацій [6, с. 338]. На думку О.А. Кириченка, функціонування найбільшої і найпопулярнішої мережа з обміну фінансовими документами пов'язане з тим, що «єдиний стандарт повідомлень, твердий синтаксичний контроль, багаторівнева система перевірок і підтверджень, практично виключають помилки при підготовці повідомлень. Система безпеки (імена і паролі операторів, розподіл функцій, обмеження доступу до інформації) запобігає несанкціонованому відправленню фінансових документів» [1]).

За допомогою системи SWIFT здійснюється 5 мільярдів операцій щорічно і трильйони доларів перераховуються між більш ніж 10 тисячами банків та фінансових компаній у всьому світі. За експертними оцінками, користувачами SWIFT є понад 600 російських банків, а з транскордонними перерахуваннями коштів пов'язані до 90% операцій російських банків. Ці трансакції здійснюються за допомогою не тільки системи SWIFT, а й американської системи Fedwire та системи Європейського центрального банку Target 2 (доступ до яких, швидше за все, також буде неможливим у випадку від'єднання від SWIFT) [11, с. 178]. Отже, від'єднання від системи SWIFT може мати суттєвий дестабілізуючий вплив на економіку Росії.

Ще одним кроком у перспективі може бути введення ембарго на експорт із Російської Федерації нафти, а після подолання газової залежності європейських держав від російського газу, природного газу. Статут ООН розглядає ембарго як колективну репресивну дію, санкцію щодо держави, чії дії або наміри можуть тлумачитися як такі, що загрожують міжнародній безпеці [12, с. 357].

На думку І. Синишина, ембарго – засіб економічного та політичного впливу однієї або декількох країн на інші країни, який передбачає заборону вивозити з будь-якої країни або ввозити в будь-яку країну товари, валюту, цінні папери, а також затримання суден, вантажів та іншого майна, що належить іноземній державі. Ембарго може бути застосоване як у воєнний, так і в мирний час у формі економічної блокади або репресивного економічного впливу на інші держави. Статут ООН передбачає можливість за рішенням Ради Безпеки встановлення колективного ембарго для підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки проти держави, дії якої загрожують міжнародній безпеці. Наприклад, рішенням ООН було встановлено ембарго на торгівлю з Іраком, який свого часу окупував сусідній суверенний Кувейт. Ембарго також означає заборону держави заходу в її порти суден інших держав, їх затримання та затримання вантажів (прикладом подібного ембарго є заборона на захід суден у порти окупованої АР Крим) [5, с. 495].

Введення експортного ембарго на нафту і природний газ негативно позначиться на експортних доходах Росії, відповідно доходи бюджетів скоротяться майже у два рази, і це призведе до банкрутства цілих галузей економіки. При зростанні кількості санкцій можлива девальвація російського рубля до рівня 100-200 рублів за один долар США.

Запровадження ембарго вигідне усім основним світовим енергетичним гравцям, адже після цього ціна енергоресурсів зростатиме. Для експортерів енергоресурсів у Америці, Африці та на Близькому Сході – зростуть доходи від експорту енергоносіїв, а для імпортерів енергоресурсів – стане доцільним та ефективним впровадження дорогих енергозберігаючих технологій та відновлювальних джерел енергії, а фінансові ресурси залишаться у національних економіках розробників технологічних новинок. Для Китаю, як основного виробника енергозберігаючих технологій – сонячних панелей, вітрогенераторів та інших технічних розробок, такі обмежувальні заходи підуть на користь. Єдиним світовим економічним гравцем, який не зможе скористатися із зростання цін на енергетичні ресурси буде Росія.

Хаотичні спроби Росії вплинути на світові процеси призводять до хибних і неефективних кроків уряду. Намагання диверсифікувати експорт природного газу привело до того, що у травні 2014 р. країна заключила контракт з КНР щодо постачання газу із свердловин у Іркутській області та Якутії. Протягом тридцяти років Росія повинна реалізовувати на територію Китаю по тридцять вісім мільярдів кубічних метрів природного газу на рік. Враховуючи те, що поставки заплановані з 2018 р., тому країна змушена інвестувати у будівництво 55 млрд. дол. США, тому Китай відмовився здійснювати інвестиції у будівництво газового потоку.

Збитковість проекту пов'язана не тільки із витратами на будівництво, а і падінням цін на газ із 350 дол. США за тисячу кубічних метрів газу у 2014 р. до 100-200 дол. США у 2016 р. Така нисхідна динаміка цін на газ зберігатиметься протягом найближчих років, і як підсумок російсько-китайської

газової співпраці, Росія отримуватиме замість прибутків самі збитки, що в свою чергу викличе додаткове зменшення золотовалютних резервів.

Попри значну неефективність і замонополізованість російська економіка до анексії Криму зростала, але через падіння цін на сировинні ресурси, витрати на проведення експансіоністських військових дій і міжнародні санкції економічна ситуація погіршується, адже втрачено доступ до дешевих кредитних та інвестиційних ресурсів.

Суттєвим фактором є те, що більша частина національного багатства Росії зосереджена у руках декількох десятків громадян, тому продовжуються процеси розбудови державного олігархічного капіталізму та знищуються залишки конкуренції на національному ринку, що у свою чергу остаточно нівелює інвестиційну привабливість та провокує «втечу» капіталу - як фінансового (протягом 2014-2016 рр. із Російської Федерації за кордон інвестори вивезли більше 100 млрд дол. США і продовжують вивозити), так і інтелектуального (висококваліфіковані працівники виїжджають з країни). Продуктові контрсанкції Росії призвели до додаткового дефіциту якісних продуктів на внутрішньому ринку та спровокували інфляцію до 15 % на рік. За даними Росстату, падіння ВВП у Росії у другому кварталі 2015 р. склало 4,6 % – це найгірший показник для російської економіки від часу світової фінансової кризи 2008-2009 рр.

З огляду на зазначене, вважаємо, що втративши шанс диверсифікувати національну економіку, Росія залишається експортером сировинних ресурсів, попит на які постійно падає, а економіка та бюджет держави залежать від світових цін на нафту (ціна природного газу прив'язана до цін на нафту).

Упродовж 2014 р. золотовалютні запаси Російської Федерації скоротились із понад 500 млрд дол. США до 360 млрд дол. США (втрата склала 27% резервів). Україна за цей же час втратила 31% за умови відсутності доходів від експорту нафти, газу, алмазів та інших високоліквідних сировинних ресурсів, анексії Криму та війни на Сході України. Тому, зважаючи на темпи використання валютних ресурсів Росії, прогнозується, що вони будуть використані повністю протягом наступних 2017-2019 рр., адже економічна ізоляція призведе до зміни економічних позицій країни через економічне протистояння до кінця 2019 р. (і це без врахування наслідків витрат на російські мега-проекти – побудова стадіонів та інших об'єктів до футбольного чемпіонату, побудова мосту через Керченську протоку із Кубані до Криму та побудова газопроводів «Сила Сибіру» та «Сила Сибіру – 2» до КНР).

Ще одним чинником, що поглибив падіння російської економіки, вважаємо різке зниження виробництва. Криміналізована національна бюрократія, корупція, відсутність верховенства права та загроза втрати бізнесу зробили економіку Росії нестійкою, що навіть за умови економічного зростання виступатиме негативним фактором. Станом на 2015 р. 16 % населення Росії або 23 млн. осіб (за 2014 р. їх чисельність зросла на 5 %) жили за межею бідності. Громадяни, що живуть за межею бідності, отримують менше, ніж 160 дол. США на місяць. На перспективу ситуація буде тільки погіршуватись.

Разом з тим, США та ЄС розуміють важливість Росії як гравця на гео економічній та геополітичній арені та не мають наміру порушувати територіальну цілісність чи розвалити, бо її реінтеграція може мати непередбачувані наслідки для контролю над ядерним потенціалом Росії. Проте вони прагнуть забезпечити незалежний економічний і політичний розвиток для країн, які знаходяться на пограниччі між учасниками Північноатлантичних інтеграційних процесів та Російською Федерацією – Азербайджану, Вірменії, Грузії, Молдові, Україні та надати можливість їм вступити в західноєвропейські та північноатлантичні інститути і об'єднання за умови їх побажань, а також убезпечити периферійні держави Євросоюзу – Естонію, Латвію, Литву, Швецію, Фінляндію, Польщу, Болгарію, Румунію від політичної та економічної експансії та спробувати вивести з під впливу Росії Сербію, Угорщину та Туреччину.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, економічне протистояння економічно розвинутих країн світу та Росії, зумовлене експансіоністською політикою Російської Федерації супроти України, попри незначний вплив на їхню економіку призводить до ослаблення економічного потенціалу Росії, та може призвести до реінтеграції країни. Проте, відсутність очікуваної адекватної реакції Російської Федерації на міжнародні економічні санкції викликають питання щодо достатності величини санаційного тиску та його спрямованості. Це може бути пов'язано з тим, що Росія є недемократичною авторитарною державою, у якій громадяни фактично не впливають на державну владу, а вплив на прийняття управлінських рішень здійснюється тільки з боку найближчого оточення керівників. У цих умовах логічним є посилення впливу економічних та політичних санкцій на окремих осіб із найближчого оточення перших осіб держави, які мають найбільший вплив на прийняття політичних рішень у державі. Нівелювання можливостей нарощування капіталу та перспективи його зменшення, втрата можливостей подорожувати, відпочивати, інвестувати у економіку інших країн, скоріш за все, змусять відреагувати на міжнародний тиск. Зміна стратегії санкцій із впливу на економіку загалом на вплив на найближче оточення керівників країни та його активи, а, відповідно, посилення санкційного тиску, забезпечать достатньо мотивів економічного обмеження Росії, а, відтак, для сприяння додаткової стабільності на пострадянському просторі.

У даному форматі міжнародних санкцій Україна отримує лише переваги та стабілізацію економічно-політичного співробітництва у двосторонніх відносинах з Росією.

Література

1. Банківський менеджмент : навч. посіб. / О.А. Кириченко, І.В. Гіленко, С.Л. Роголь та ін. ; За ред. О.А. Кириченка. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2009. – 438 с.
2. Васюренко О.В. Банківський менеджмент : посібник / О.В. Васюренко. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с. (Альма-матер)
3. Гурвич Е. Влияние финансовых санкций на российскую экономику / Е. Гурвич, И. Прилепский // Вопросы экономики. – 2016. – № 1. – С. 5-35.
4. Загашвили В. Западные санкции и российская экономика / В. Загашвили // Мировая экономика и международные отношения. – 2015. – № 11. – С. 67-77.
5. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1: А-К / Редколегія: С.В. Мочерний (відповідальний редактор) та інші. – К: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3: П-Я / Редколегія: С.В. Мочерний (відповідальний редактор) та інші. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 864 с.
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. №254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>
8. Основи міжнародної торгівлі : навчальний посібник ; 2-ге видання, перероблене і доповнене / За редакцією Ю.Г. Козака, Н.С. Логвінової, К.І. Ржепішевського. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 656 с.
9. Світовий бізнес : навчальний посібник / За редакцією професора Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2004. – 498 с.
10. Тувакова Н.В. Аналіз економічних наслідків чинних санкцій для країн ЄС, РФ та України [Текст] / Н.В. Тувакова, О.М. Корицька // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – № 2. – С. 128-132.
11. Шаров О. Економіка ЄС: санкції проти Росії та їхній зворотний вплив ринок фінансово-банківських послуг / О. Шаров // Журнал європейської економіки. – 2015. – Т. 14, № 2. – С. 166-182.
12. Юридична енциклопедія: В 6 томах. Том 2 / Редколегія: Ю.С. Шемчушенко (голова редколегії) та інші. – К. : «Українська енциклопедія», 1999. – 744 с.
13. Юридична енциклопедія: В 6 томах. Том 4: Н-П / Редколегія: Ю.С. Шемчушенко (голова редколегії) та інші. – К. : «Українська енциклопедія», 2002. – 720 с.
14. Юридична енциклопедія: В 6 томах. Том 5: П-С / Редколегія: Ю.С. Шемчушенко (голова редколегії) та інші. – К. : «Українська енциклопедія», 2003. – 736 с.
15. Freier N. Hybrid Threats and Challenges: Describe... Don't Define [Електронний ресурс] / Nathan Freier. – Режим доступу: <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/343-freier.pdf>
16. Hoffman F.G. 'Hybrid Threats': Neither Omnipotent Nor Unbeatable [Електронний ресурс] / F.G. Hoffman. – Режим доступу: http://operationaladaptation.com/unify_uploads/files/Hoffman%202010%20Hybrid%20Threats.pdf. 44.
17. Kilcullen D. The Accidental Guerilla. Fighting Small Wars in the Midst of a Big One / David Kilcullen. – New York : Oxford University Press, 2009. – 384 p.
18. Nemeth W.J. Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare [Електронний ресурс] / W.J. Nemeth. – Monterey, CA: Naval Postgraduate School, June 2002. – Режим доступу: http://edocs.nps.edu/npspubs/scholarly/theses/2002/Jun/02Jun_Nemeth.pdf.